

Tekenen in de Tijd 139

20-26 maart 2022

Afgelopen nacht van vrijdag op zaterdag waakten mensen in het Huis van Dominicus om het lot van vluchtelingen te gedenken. Naar aanleiding van gedichten van de van oorsprong Oekraïense dichter Ilya Kaminsky vraagt Erik Borgman naar de reden en de werking van deze gedachtenis.

Van broeder dominicaan Stefan Mangnus verscheen deze zondag op dominicanen.nl een korte overweging. Leden van de dominicaanse familie sluiten wekelijks op zaterdag het programma 'Zin in weekend' af en deze worden dan ook als geluidsfragment op de dominicanensite gezet. Stefan overweegt een zin uit een gedicht van de van oorsprong Oekraïense dichter Ilya Kaminsky. Kaminsky werd in 1977 geboren in Odessa en ontvluchtte in 1993 het toenemend antisemitisme in het toen net onafhankelijk geworden land. Hij vestigde zich met zijn familie in de Verenigde Staten. Ik kende hem alleen van naam en van de bundel waar Stefan uit citeert, *Dovenrepubliek*, alleen de titel. De website van Poetry International zegt: 'Zijn poëzie – doorspekt met religieuze beelden, gebeden en allegorieën – toont de andere wang. Geweld en dwang worden beantwoord met liefde, muziek en dans'. Wat ik inmiddels via het internet dankzij Stefan van hem heb gelezen – Kaminsky publiceert in het Engels – bevestigt dat.

Stefan citeerde de openingszin uit een verder titelloos gedicht dat de bundel *Dovenrepubliek* opent: 'We waren gelukkig tijdens de oorlog'. Aan het einde van het gedicht wordt deze zin herhaald, met een kleine, haast fluisterende toevoeging: '(vergeef ons)'. Ik werd erdoor getroffen, in eerste instantie onaangenaam. We hielden de nacht van vrijdag op zaterdag in het Huis van Dominicus een nachtwake voor vluchtelingen en hun lot. Ik had daar enkele keren de verzuchting gehoord: wie zijn wij dat wij zo rijk zijn? Bedoeld werd dan: wie zijn wij dat wij alles hebben dat wij nodig hebben, en meer, en zij, de vluchtelingen van wie wij op allerlei manieren verhalen van hoorden en zagen, niet? Hen wordt zelfs actief het bestaan misgund. Ik heb weinig met het idee dat wij bescheidener zouden moeten zijn en ons schuldig zouden moeten voelen over geluk. Ik denk dat het tegendeel het geval is.

Het gaat Kaminsky niet om schuldgevoel, maakt Stefan duidelijk. In een interview naar aanleiding van het feit dat zijn gedicht na het begin van de oorlog in Oekraïne 'viraal is gegaan', zoals dat heet, zegt Kaminsky:

Dovenrepubliek begint met een dove jongen die op een plein wordt neergeschoten door een soldaat van een invasieleger. De hele gemeenschap besluit tegen deze moord te protesteren door te weigeren naar de autoriteiten te luisteren. De dorpsbewoners communiceren met elkaar door middel van gebarentaal. Te midden van dit geweld worden de mensen toch verliefd, lachen ze, maken ze kinderen.

Opmerkelijk detail in dit verband: Kaminsky is zelf doof en kreeg pas in de Verenigde Staten voor het eerst een gehoorapparaat en heeft daarom alleen geluidloze herinneringen aan Odessa. Voor hem is deze vorm van koppig geluk het ultieme protest. Hij drukt dat provocerend uit in een gedicht waarin een man en een vrouw de liefde bedrijven op een spoorbaan en niet reageren op het waarschuwend gefluit van de trein. Als de trein op tijd is gestopt en de machinist vraagt waarom zij niet

luisterden, zegt de vrouw: 'Een van ons moest als eerste stoppen. Ik kon het niet!' Kaminsky schreef een essay met als titel: *Die ziel is erotisch* (It's the Soul That's Erotic) over de Braziliaanse dichteres Adélia Prado, maar deze overtuiging spreekt ook uit zijn eigen werk. De hartstocht is de zielenkracht die zich niets aantrekt van de machine en deze dwingt te stoppen.

Het gedicht 'We waren gelukkig tijdens de oorlog' eindigt als volgt:

in de straat van geld in de stad van geld in het land van geld,
ons grootse land van geld, waren we (vergeef ons)

gelukkig tijdens de oorlog.

Door de bundel met dit gedicht te openen wil Kaminsky voorkomen dat 'mensen *Dovenrepubliek* lezen als een tragedie van elders', zegt hij in het al genoemde interview. 'Dovenrepublieken, met hun hoop, protesten en medeplichtigheid, zijn overal. Wij leven in de *Dovenrepubliek*.'

Zoiets wilden wij ook met onze nachtwake duidelijk maken, wat mij betreft allereerst aan onszelf: dat de mensonterende behandeling van vluchtelingen overal is, maar ook dat zij zich God zij dank regelmatig weten te gedragen zoals de zich uit eerbetoon aan de doodgeschoten jongen doof houdende bewoners van de dovenrepubliek. Ze trekken zich er natuurlijk wel iets van aan, maar laten zich op beslissende momenten niet tegenhouden door wat er van ze gezegd en gedacht wordt, dat ze als vuil worden gezien en behandeld. Vooral in de film *Shadow Game* die Eefje Blankevoort en Els van Driel in samenwerking met jonge alleenstaande vluchtelingen maakten, gebruikmakend van opnamen met hun mobiele telefoons, werd dat eens te meer duidelijk. We herdachten verdrietig en met respect de velen die ook dit jaar weer gestorven zijn tijdens pogingen Fort Europa binnen te dringen. Het was toen inmiddels diep in de nacht, er waren nog maar weinig mensen in de kerk, maar dat maakte het niet minder passend.

Moeilijker vond ik soms hoe er dan op onbewaakte momenten toch weer over vluchtelingen wordt gepraat, juist ook vanuit goede bedoelingen, als hulpbehoevenden, als getraumatiseerden, als afhankelijk van onze hulp en aandacht. Voor mij begint het andersom: wij dreigen hopeloos verloren te blijven lopen als wij wat zij belichamen, niet tot ons toelaten. Wij moeten vergeving vragen als wij ze helpen, want zij hebben niet alleen zichzelf moeten redden, maar zij maken het mogelijk dat wij gered kunnen worden: van onze blindheid en doofheid, van onze verslaafdheid aan goed nieuws en onze angst voor het vreemde, van onze gevoelloosheid, van ons onvermogen om waarachtig en diep te rouwen en het daaruit voortkomende onvermogen tot werkelijke vreugde. Solidariteit met vluchtelingen is geen lastige morele plicht, maar de toegang tot onze verlossing. Niet omdat zij helden zijn, niet omdat zij slachtoffer zijn, maar omdat zij leven ondanks alles en van daaruit aanspraak maken op ons respect. Niet dat de openheid voor deze verlossing gemakkelijk is – het is het eeuwige raadsel: 'het licht is in de wereld gekomen, maar de mensen beminden de duisternis meer dan het licht' (Johannes 3,19) – maar wij worden ertoe geroepen, zoals het Credo het zegt, *propter nostram salutem*, 'omwille van ons heil'.

We kunnen niet spreken voor degenen die wij van ons leven, en daarmee van ons gesprek uitsluiten. We kunnen alleen hopen dat zij met ons willen spreken zodat

onze droefheid in vreugde verandert, dat zij ons roepen zodat de wereld zich niet langer voordoet als dode materie maar als een gemeenschap waarvan wij deel mogen zijn. Ik eindig met een gedicht van Kaminsky dat mij sterk trof:

Het gebed van de auteur

Als ik voor de doden spreek, moet ik
dit dier van mijn lichaam verlaten,

Ik moet steeds weer hetzelfde gedicht schrijven,
want een lege pagina is de witte vlag van hun overgave.

Als ik voor hen spreek, moet ik op de rand lopen
van mezelf, ik moet leven als een blinde man

die door kamers loopt zonder
de meubels te raken.

Ja, ik leef. Ik kan door de straten lopen en vragen: "Welk jaar is het?"
Ik kan dansen in mijn slaap en lachen

voor de spiegel.
Zelfs slaap is een gebed, Heer,

Ik zal uw dwaasheid loven, en
in een taal die niet de mijne is, spreken

van muziek die ons wekt, muziek
waarop we bewegen. Want wat ik ook zeg

het is een soort petitie, en de donkerste
dagen moet ik loven.

Omdat die donkerste dag de plaats is waar om licht wordt geroepen. Dat wat ik ook zeg of doe een soort petitie is om gehoord of gezien te worden, hoop ik te leren op weg naar Pasen. Daarbij zijn de vluchtelingen en de confrontatie met hun lot onmisbaar. Wat de muziek die ons wekt ook zal blijken te zijn, zij zijn al lang bezig hem niet alleen te horen, maar hem te leren spelen.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

De overweging van Stefan Mangnus is hier te vinden: <https://dominicanen.nl/2022/03/we-vergeef-ons-waren-gelukkig-tijdens-de-oorlog/>

Het hele gedicht 'Wij waren gelukkig tijdens de oorlog' is [hier](#) te vinden.

Het genoemde interview met Ilya Kaminsky (in het Engels) naar aanleiding van het viraal gaan van zijn gedicht is hier te vinden: <https://slate.com/culture/2022/03/interview-ilya-kaminsky-poet-ukraine.html>